

Rudolf Steiner og Norden

Oskar Borgman Hansen

Kapitlet er hentet fra boken: *Antroposofien i Norden – Fem land i samarbeide*
Redaksjon Oddvar Granly og Oskar Borgman Hansen. Utgitt på Antropos forlag 2008.

Rudolf Steiner offentliggjorde en hilsen til Henrik Ibsen i hefte 1 af «Magazin für Litteratur» årgang 1898, i anledning af Ibsens halvfjerdsårsfødselsdag d. 20. marts. Ibsen er den nordiske kulturpersonlighed, som Rudolf Steiner oftest har ytret sig offentligt om, i den nævnte artikel for første gang. 1898 – 1900 forfattede han til et samleverk nogle bidrag med titlen «Dichter und Denker im 19. Jahrhundert,» hovedsagelig en litterær oversigt over det århundrede, som da kom til sin afslutning. Hovedvægten lå på den tysksprogede litteratur, men også den engelsk og den fransksprogede blev behandlet. I anden afdeling af hele afhandlingens i alt tre afsnit omtales Adam Oehlenschläger og H.C. Andersen kort, og først i det tredje afsnit kommer en lidt udførligere omtale af den skandinaviske litteratur. Den begynder med følgende ord: «Voldsomst fuldbyrdedes i de sidste årtier omsvinget fra gamle til nye anskuelse i det nordlige Europa. Det udviklede sig under indflydelse af en ubarmhjertig, intet skånende kritik af traditionerne. Georg Brandes, den åndrige dansker, gik i spidsen. Et dristigt, begejstrende frisind skaffer ham den bredeste indflydelse. Hans åndelige horisont er af sjælden vidde. Han var i stand til at leve sig ind i Europas forskellige kulturer med fin sans og har derigennem tilegnet sig en vidde i synskredsen, som sætter ham i stand til at forfølge de åndelige strømninger i alle lande i deres væsentlige karaktertræk. Han blev til reformatoren af hele verdensanskuelsen i sit fædreland ved at søge de frugtbare idéer overalt og indpode dem i dannelsen i Danmark.» Herefter omtales af danskere lyrikeren Holger Drachmann og den fine stilkunstner J.P. Jacobsen. Af norske forfattere omtales Jonas Lie, Alexander Kielland, Bjørnson, mest udførligt Ibsen og endelig Arne Garborg. Fra Sverige omtales Strindberg og Ola Hansson.

Rudolf Steiner udtaler i «Mein Lebensgang», at det var af betydning for ham, at han i den afhandling, som her er omtalt, måtte tale om ytringsformer af det åndelige liv uden at kunne gå ind på oplevelsen af den åndelige verden. Med denne bemærkning er det altså sagt, at oplevelsen af den oversanselige verden, som ligger til grund for Rudolf Steiners antroposofi, var en realitet for ham, da han skrev afhandlingen. Blot måtte han tilbageholde en omtale af den på grund af den opgave, han havde påtaget sig. Han siger direkte: «Også i dette tilfælde stod det for mig, hvad det sjælelige liv må sige om et område af tilværelsen, når det stiller sig på den sædvanlige bevidstheds synspunkt uden at bringe indholdet af denne bevidsthed i aktivitet, således at det stiger op til åndsverdenen som oplevelse.» Disse ytringer lader forvente, at Rudolf Steiner senere ville kunne give skildringer af dette indhold og af noget dermed beslægtet ud fra den oversanselige oplevelses synspunkt. Det var teosofien, som nogle år senere bragte Rudolf Steiner til de nordiske lande. Hvad han da, fra 1908, ydede, har som baggrund, at han allerede før sit første besøg på stedet havde et ret indgående kendskab til kulturlivet i disse lande.

Rudolf Steiner siger med rette om Georg Brandes, at han blev en reformator af verdensanskuelsen i sit fædreland; men dermed blev han naturligvis også et stridens tegn, og i en vis periode af sit liv fik Steiner også nærmere kontakt med en af dem, der stod stærkest i opposition til Brandes, digteren Rudolf Schmidt. Dennes vigtigste værk er skuespillet «Den

forvandlede Konge». Dette skuespil blev oversat til tysk og blev opført i Weimar 1890. Ved den lejlighed kom Schmidt til Weimar til opførelsen og lærte Rudolf Steiner at kende. Der foreligger en korrespondance mellem Schmidt og Steiner, og denne skriver om ham i «Mein Lebensgang»: «Til sidst kom jeg til at holde af ham af mit dybeste hjerte; jeg glædede mig til de dage, da han kom til Weimar. Det var interessant at høre ham tale om sin nordiske hjemstavn og at se, hvilke betydelige evner, der var vokset frem i ham netop ud fra urkilden af hans nordiske følelse. Det var ikke mindre interessant at tale med ham om Goethe, Schiller, Byron. Her talte han virkelig anderledes end Georg Brandes. Denne er overalt i sine domme den internationale personlighed, i Rudolf Schmidt talte frem for alt danskeren. Men netop derfor talte han dog om meget og i mange henseender anderledes end Georg Brandes.» Det var som teosof Rudolf Steiner første gang kom til Skandinavien 1908. Som det fremgår af det foregående var han på dette tidspunkt fortrolig med væsentlige sider af det nordiske kulturelle liv. Denne artikel skal handle om de opgaver for dette kulturelle liv, som han var i stand til at beskrive ud fra teosofien eller, som den senere kom til at hedde, ud fra antroposofien. Det er naturligt, at han især har behandlet dette tema på sine nordiske foredragsrejser. Dog har han også udtalt sig med væsentlige bidrag i foredrag holdt i Dornach. Han har aldrig givet en sammenhængende skriftlig fremstilling af problemkredsen, og i foredragene har han altid haft det ene eller det andet specielle synspunkt at gå ud fra, alt afhængigt af den sammenhæng, han talte i. Ved at sammenholde hans mange fremstillinger fra årene 1910 – 1921 bliver det muligt at se store udviklingshistoriske sammenhænge. Det er på sin femte rejse til Norden, at Rudolf Steiner begynder at tale om de nordiske kulturer ud fra et antroposofisk synspunkt. Det sker i foredragsrækken «De enkelte folkesjæles mission», som blev holdt i Oslo i dagene 7. – 17. juni 1910. Den, som først har læst Steiners beskrivelser af det nittende århundredes litteratur med den omtale af litteraturen i de nordiske lande, som de indeholder, og derefter bliver bekendt med den nævnte foredragsrække, kunne måske føle sig fristet til at spørge, om det er den samme Rudolf Steiner, som er forfatteren. Den, der også har læst Steiners omtale af litteraturhistorien i selvbiografien, er dog blevet advaret gennem meddelelsen om, hvad Rudolf Steiner så sig afskåret fra at omtale åbent i fremstillingen af litteraturen. Efterhånden som man kan leve sig ind i Steiners tankeverden, opdager man, hvor radikalt moderne han var, ikke blot i sin ungdom. Også i antroposofien må han kaldes radikalt moderne.

Steiner gav sin «Frihedens filosofi» undertitlen: Grundtræk af en moderne verdensanskuelse. Det moderne i denne bog viser sig overalt, måske dog mest i bogens radikale individualisme. Denne individualisme må man også hele tiden have for sig under studiet af foredragene. Uden denne forståelse må man sikkert misforstå deres væsentlige sigte.

I det første foredrag siger Rudolf Steiner nogle ord som en slags motto for hele rækken, som er så væsentlige for ham, at han også henviser specielt til dem i det forord, som han har skrevet til bogudgaven: «Det er af en ganske særlig betydning..., at der netop i vor tid på den mest fordomsfri måde bliver talt også om det, som vi kalder de enkelte folkesjæles mission i menneskehedens..., fordi menneskehedens nærmest forestående skæbnetilskikkelser i langt højere grad, end det hidtil var tilfældet, vil føre menneskene sammen til en fælles menneskehedens mission. Men til denne fælles mission vil de enkelte i et folk kun kunne yde deres frie, konkrete bidrag, hvis de fremfor alt har en forståelse for deres folk, en forståelse for, hvad man kan kalde folkets selverkendelse».

Som teosof appellerer Rudolf Steiner i 1910 til den enkeltes frie konkrete bidrag til menneskehedens fælles mission. Ordene kan også tages som en sammentrængt gengivelse af grundtanken i «Frihedens filosofi». I denne bog vil Steiner vise, at i det befriede menneske

virker menneskeheden fælles ånd individuelt. Fordi menneskene er af een ånd, kan de forstå hinanden, hedder det her. I foredragene om folkesjælens mission finder vi en udarbejdelse af den etiske individualisme fra «Frihedens filosofi» i en bestemt henseende. 1910 betoner Rudolf Steiner nu den fælles mission for menneskeheden, som den nærmeste fremtid vil lade fremstå. Hvad er det, som denne fremtid vil bringe? Rudolf Steiner kunne eventuelt have talt om internationalisering eller ligefrem globalisering, hvis disse ord ellers havde været i omløb dengang. Han talte dengang allerede om verdensøkonomien. Ord som internationalisering, globalisering, verdensøkonomi er rent beskrivende. Når Steiner her i stedet for sådanne ord taler om en «fælles mission», så viser han hen til det, som utvivlsomt vil komme, som en opgave, der skal løses, ikke blot som nogle begivenheder, der vil indtræffe, og som menneskene kan forholde sig til som tilskuere. Det enkelte menneske skal kunne finde en plads for indsats i det internationale samfund. Tør man ikke kalde dette moderne, når det udtales i året 1910?

Hvad er så det specielle synspunkt, som Rudolf Steiner i disse foredrag anlægger på individets opgave? At de enkelte mennesker skal kunne lære at bringe folkeslagene sammen i samarbejde. Det nationale skal blive grundlag for samarbejde, det må ikke adskille menneskene. Det er de enkelte mennesker, som må finde det konkrete udgangspunkt for folkenes samarbejde. Individualismens opgave bliver det at bringe folkene til samarbejde, det er kort udtrykt indholdet af Steiners foredrag i Oslo. Hjælpemidlet til at kunne gøre dette er den folkelige selverkendelse, som kan fremstå, når et menneske stiller sig det spørgsmål: hvad kan jeg gøre bedre for menneskeheden ved at være bevidst om, at medlemskabet af folket giver mig bestemte muligheder, som jeg selv må bringe til udfoldelse? Andre mennesker, andre folkeslag har andre evner. Jeg som medlem af mit folk har de evner, som jeg nu engang har. Opfattet således er al chauvinisme udelukket. Den er vejet for folkenes selverkendelse. Måske elsker jeg musik; men hvis min stemme ikke duer, gør jeg klogere i at ville være bager eller matematiker end sanger. Dette er indsigt for den individuelle selverkendelse. Den folkelige selverkendelse er det ikke så let med; men har jeg den, så ved jeg, at jeg som englænder, russer, franskmænd eller nordbo kan gøre noget af det, som netop medlemmerne af mit folk kan gøre for menneskeheden.

At Rudolf Steiner tidligt har haft tanker som de her skitserede, kan ses af en lille artikel fra 1897 om historieprofessoren Theodor Mommsens brev til tyskerne i Østrig om nationalitetsproblemet i dette land, et problem som tilspidsedes mere og mere i årene op til Den første Verdenskrig. «Vær enige og hårde» – nemlig i bekæmpelsen af de ikke-tyske nationaliteters overgreb mod tyskerne i den østrigske stat – var Mommsens opfordring til den tyske befolkning. «Den som skal have den førende rolle i Østrig må forstå at indrette Østrigs forfatningsvæsen sådan, at de forskellige nationer kan udvikle sig efter deres evner og ønsker...» siger Steiner. Lidt senere i samme artikel: «Hvorfor skulle det ikke være muligt, at tyskerne skaber en østrigsk stat, i hvilken de andre nationer kan føle sig vel tilpas?»

Når Rudolf Steiner i 1910 taler om forholdet mellem nationerne, er det kommet til som noget nyt, at han nu lader det være «folkesjæle» og «folkeånd», der som eksisterende oversanselige væsner holder medlemmerne af et folk sammen og inspirerer dem i deres arbejde med folkets problemer – i den udstrækning, de er i stand til at lade sig inspirere. «Bliv din folkesjæls bevidste medarbejder,» hedder det nu. Folkenes væsen belyst ud fra den oversanselige erkendelse, det er indholdet af foredragene fra 1910.

Foredragene om folkesjælens mission er holdt for medlemmer af Det teosofiske Samfund. Steiner kunne hos dem forudsætte kendskab til de teosofiske grundbegreber. Hans store bog

«Videnskaben om det skjulte» var udkommet omkring et halvt år, før foredragene blev holdt, og sikkert et ret stort antal tilhørere har læst denne grundbog, og de øvrige deltagere har kendt til grundbegreberne fra endnu tidligere skrifter af Steiner. For forståelsen af foredragene om folkesjælene er der især to hovedsynspunkter, som forudsættes bekendt, det ene den historiske opfattelse, som giver en periodeinddeling af menneskehedens historie. Især den opfattelse, at der forud for den tid, der i geologien kaldes istiden, har eksisteret et kontinent, Atlantis, som netop gik til grunde under istiden. Omvæltningen har været så omfattende, at hele den efterfølgende tid kaldes den efteratlantiske. Efter Steiners periodeinddeling lever vi nu i den femte efteratlantiske tid, som tog sin begyndelse omkring år 1400 eller lidt senere. De perioder, som Steiner taler om, har en varighed af godt og vel 2000 år. Det andet grundsynspunkt er tanken om verdensaltets hierarkiske opbygning, således forstået, at de væsner, der skaber, opretholder og viderefører verdensbygningen og menneskeheden, udgør et hierarkisk ordnet hele, i alt ni kategorier af oversanselige væsner, begyndende med dem, der står mennesket nærmest: Engle, Ærkeengle, Tidsånder og gående over en næste gruppe af væsner, der kaldes Formens ånder, Bevægelsens ånder og Troner, og endende med de mest ophøjede, Viljens ånder, Keruber og Serafer. I denne rangordning er folkesjælene det samme som Ærkeengle.

Rudolf Steiner fortæller nu i foredragene om disse åndelige væsners opgaver i hele dette univers, om deres betydning i menneskehedens historiske udvikling. Et hovedsynspunkt for denne udvikling er det, at menneskeheden i urtiden havde et naturgivet klarsyn, som lod dem leve bevidst med den oversanselige verden, men instinktivt, uden tankens klarhed. Af de europæiske folk mistede de nordiske senest det gamle klarsyn. Beretningen om Ragnarok er det samme som beretningen om uddrivelsen af den gamle oversanselige verden. Overhovedet påviser Steiner en gennemgående overensstemmelse mellem den nordiske mytologi og de teosofiske eller antroposofiske begreber. Det gamle klarsyn forsvandt sent hos de nordiske folk – og det vil, i forvandlet form, vende tilbage til dem tidligt. Men da Rudolf Steiner ikke taler fatalistisk om fremtiden, men med appel til arbejde, siger han her: «Ve, hvis det ikke vender tilbage gennemlyst af videnskab og fornuft!»

Følgende uddrag af det syvende foredrag (d. 12. juni, dansk oversættelse forlaget Jupiter 1985, s.122-123) viser, hvordan Steiner fremstiller disse ting. Han har talt om Skandinaviens første ærkeengel og siger så:

«Skandinaviens folk med deres første ærkeengle medbragte dengang helt forskellige anlæg, som i dag egentlig kun kommer til udtryk i den nordiske mytologis egenartede konfiguration. Den, som i okkult betydning sammenligner den nordiske mytologi med andre mytologier, som har rådet jorden over, kan vide, at denne nordiske mytologi fremstiller det oprindelige anlæg hos den ærkeengel, som blev sendt herop til Norden, det oprindelige anlæg, som har beholdt sin skikkelse, sådan som vi måtte se det hos et barn, dersom bestemte talenter, et latent geni og så videre, så at sige var blevet stående på barnestadiet. Hos den ærkeengel, der blev sendt til Skandinavien, har vi de anlæg, som derefter kommer til udtryk i den nordiske mytologis ejendommelige konfiguration. Deraf kommer den store betydning, som den nordiske mytologi har for forståelsen af den skandinaviske folkesjæls egentlige indre væsen. Deraf kommer også den store betydning, som denne forståelse af mytologien har for denne ærkeengels videre udvikling.»

Senere i foredragene kommer Rudolf Steiner ind på kristendommens betydning og herunder på en side af denne, som specielt angår de nordiske folk. Mennesker går gennem gentagne inkarnationer, Kristus, som kom til jorden som menneskenes frelser, har kun levet een gang

på Jorden, det er Rudolf Steiners klart udtalte indsigt. Men i evangelierne hedder det, at Kristus kommer tilbage i skyerne. Rudolf Steiner siger, at Kristus vil vise sig i den æteriske verden for et æterisk klarsyn, og at den nye evne til at have denne oplevelse vil vise sig et stykke ind i det tyvende århundrede, udtalt i løbet af trediverne. Steiner udtalte dette første gang i Stockholm i januar 1910, nu i Oslo gør han det et halvt år senere til kulminationen af foredragsrækken. Han sætter dette ind i et stort udviklingshistorisk perspektiv.

Fra kulturperiode til kulturperiode finder en udvikling sted i menneskelivet. Den kommende periode, den sjette efteratlantiske, vil muliggøre en udfoldelse af det led i menneskets væsen, som Rudolf Steiner kalder åndsselvet. Den nuværende periodes hovedopgave er udfoldelsen af bevidsthedssjælen. I denne opstår den individuelle selvstændighed som bærende kraft. Åndsselvet lever i det menneskelige fællesskab som i en åndelig virkelighed.

Åndsselvskulturen vil blive båret frem af slaviske folk, især det russiske. Rudolf Steiner fortæller, at de mellemeuropæiske og i en bestemt henseende især de nordiske folk har en pædagogisk opgave over for de slaviske naboer i øst som hjælp til forberedelsen af åndsselvskulturen. Steiner siger: «Således er der i den ledende ærkeengel, i Nordens folkeånd blevet uhyre meget tilbage af den gamle opdragelse gennem klarsynet iagttagelse, af det, der kan blive til i en sjæl, som i sin udvikling på det fysiske plan knytter direkte til en klarsyns-udvikling. Selv om det i det ydre også ser anderledes ud i dag, så har det germanske Nordens ærkeengel dette anlæg i sig, og med dette anlæg er den ganske særlig egnet til at forstå hvad moderne åndsvidenskab er, og forvandle den på en måde, som den må forvandles for at svare til den folkelige krafts krav.» (s.176-177).

Til de anlæg, som denne nordisk-germanske folkeånd har, hører også modtageligheden for åbenbaringen af Kristus i den æteriske verden. Den ny Kristusforståelse vil gennemtrænge den sjette kulturperiode. Forberedelsen sker i den femte: «Hvis der kunne opstå en strid mellem folkene i Norden, så kunne den ikke bestå i, at den ene folkedel kommer i strid ned den anden om, hvad der skal gives, men i at ethvert folk øver selverkendelse og spørger sig selv: hvad er det bedste, jeg kan give? Da skal det, der fører til menneskehedens fælles fremskridt, dens fælles velfærd, nok flyde på det fælles alter. Kilderne til det, vi kan bringe, ligger i det individuelle. Den germansk-nordiske ærkeengel vil bibringe den samlede fremtidige menneskehedskultur netop det, den er anlagt til i kraft af de medgivne anlæg, som vi tilnærmelsesvis har karakteriseret. Men den er især skikket til at bevirke, at det, som endnu ikke kunne findes i den femte efteratlantiske kulturperiodes første halvdel, kan udspille sig i dens anden halvdel, nemlig det, der som åndeligt element i profetisk kimform kunne påvises i den slaviske filosofi og folkelige fornemmelse. Den femte efteratlantiske kulturperiodes første halvdel må tilbagelægges, medens dette befinder sig i sit forberedende stadium. Til at begynde med kunne der kun opnås en fint sublimeret åndelig anskuelse i filosofisk form. Denne må da gribes og gennemtrænges af de folkelige kræfter, for at den kan blive et alment menneskegode, for at den kan blive forståelig på hele vort jordlivs område.» (s.188-189).

Med det, der siges i dette citat fra foredragsrækkens sidste foredrag, er ringen sluttet til det motto, der blev udtalt i det første foredrag.

Det er nævnt, at Rudolf Steiner omtalte Kristi genkomst i det æteriske første gang i Stockholm. Derefter talte han om det mange steder, men gav temaet en særlig uddybelse i Oslo. Året efter tog han endnu et skridt i fremstillingen af temaet i København i foredragene om «Menneskets og menneskehedens åndelige ledelse». Disse foredrag udarbejdede han i bogform endnu samme år. Med denne lille bog, indholdsrig i en stram form, har Rudolf

Steiner taget endnu et skridt i sine fremstillinger af temaet Kristi genkomst i det æteriske. Skridtene Stockholm – Oslo – København viser, hvor nært det er knyttet til den nordiske kultur.

I september 1913 lagdes grundstenen til den bygning, der skulle være hjemsted for den antroposofiske bevægelse, og som senere blev kaldt Goetheanum med et navn, der erstattede det oprindelig planlagte, Johannesbau. I denne dobbeltkuppelbygning med dens parallelle søjlerækker i hver af de to kuppelsale kunne meget få en virkning på stemning og sindelag. Man træder ind i en harmonisk gennemformet sal. Den ro, der udbreder sig i sindet, er en virkelighed, til en begyndelse en stemning, der ikke kan udtrykkes i tankens form. Men fordyber man sig i denne sals former, mærker man måske, at de forskellige arkitektoniske elementer kalder på forskellige stemninger. I den store sal i Goetheanum (i Dornach i Schweiz) var der i siderne to rækker af søjler udført i forskellige træsorter og med forskellige former for sokler og kapitæler. Gik man ind i salen fra indgangen i vest, havde man til højre og venstre de to rækker af hver syv søjler, hvis former fremstiller en udvikling, som man skrider mod øst.

Salen kalder sjælen til ro. Der er højt til taget. Der kaldes til en ophøjet ro. Man fordyber sig i de varierede former, og der kommer bevægelse i roen. Søjleformerne kan kalde på nuancerede stemninger. Da bygningen under opførelsen i efteråret 1914 er kommet så vidt, at salen kan betrædes og betragtes i de endelige former i store træk, er Verdenskrigen brudt ud. Til de medarbejdere, som nu beundrer salen, da stilladser er fjernede, holder Rudolf Steiner en række foredrag, hvor han gør opmærksom på, at de fornemmelser, som man må få ved betragtningen af de enkelte kapitæler, svarer til de fornemmelser, man får ved fordybelsen i de enkelte nationaliteter. Han kalder bygningen for menneskehedens bygning. Antag, at to søjler ville mangle, den fjerde i venstre række, den sjette i højre række. Savnet ville være næsten uudholdeligt, hvis bygningen da overhovedet kunne stå og ikke styrte sannen. Antag, at et af jordens folk ikke ville være til, det ville være en mangel, som hvis der manglede en søjle. Hadet mellem folkene blev opgejlet under krigen. Rudolf Steiner sagde ganske stilfærdigt og uden at gøre et program ud af det: hvis det engelske folk, det tyske, det franske ikke var til, ville det ganske præcist svare til, at en eller flere af søjlerne i salen var borte. Og denne stemning kan kultiveres til at blive eksakt, for stemningerne, vi har over for folkene, svarer til stemningerne, vi har over for søjlekapitælerne.

Goetheanumbygningen er ikke mere til, og vi kender kun til søjlerne fra fotografier eller tegninger. Derfor kan ovenstående forekomme teoretisk; men det kan få liv, hvis man gennem år forsøger at forene de stemninger og de tanker, det drejer sig om.

Rudolf Steiner skildrer, hvorledes stemningen over for anden søjles kapitæl svarer til den stemning, vi kommer i ved en betragtning af middelhavskulturerne, spaniernes og italienernes. Tredje søjles kapitæl sætter os i en stemning som den franske kultur, fjerde kapitæl som den engelske, alt sammen sagt i en bred fremstilling, som kunne blive til liv hos dem, der hørte dette og samtidig havde adgang til at betragte salen med dens former. Og så siger Steiner:

«Nu er der jo også andre folk i Europa. Jeg kan ikke gå ind på alting, men vil også her tale om det principielle. Man kan sige, at de kulturer, som er nævnt først, er de enklere kulturer, så mærkeligt det kan forekomme, i det mindste er de enklere for okkultisten. Meget mere komplicerede kulturer end de nævnte er f.eks. den danske, den svenske og også den norske kultur for okkultisten – for meget er mere kompliceret for okkultisten, som for betragteren af

den fysiske plan kunne forekomme meget enklere. Således kan f.eks. det spørgsmål opstå, når vi f.eks. taler om den danske kultur: hvorledes skulle vi da forholde os til vore tegn?

Her måtte vi, når vi kommer fra vest og tager den tredje søjle, først rette blikket mod tredje søjles kapitæl, og så måtte vi tage den femte søjle og også rette blikket mod den, idet vi ligesom betragter den tredje søjle gennem den femte.

De ser, her drejer det sig om noget mere kompliceret, for man må lægge beslag på to kapitæler. Lad os gå til Sverige: De måtte tage kapitælen på den anden søjle fra vest og anskue den gennem den femte søjles kapitæl. Lat os gå til Norge: her måtte vi tage den fjerde søjle og se på den gennem femte søjles kapitæl. Vi måtte altså ligesom lægge disse kapitæler over hinanden, så ville vi i det, som vi fornemmer ved at lægge dem over hinanden på den måde have det samme fornemmelsesudtryk for den danske, svenske og norske kultur, som vi ved at betragte de enkelte kapitæler har det for den italiensk-spanske, franske, britiske, mellemeuropæiske kultur.» (Foredrag d. 24.10.1914, GA 287. Forfatterens oversættelse).

Det anførte sted er vist det eneste, hvor Rudolf Steiner så klart har stillet den svenske, den danske og den norske kultur ved siden af hinanden. Men det må siges at være vanskeligt at praktisere den stillede opgave. Det forudsætter en skoling af fornemmelsesevnen. En hjælp for arbejdet med disse ting har vi i Rudolf Steiners omtale af de fornemmelser, vi kan have ved at betragte kapitælerne. Han sætter dem i forhold til sjæleleddene, som de omtales i en antroposofisk psykologi: over for den anden kapitæl fornemmer vi som over for fornemmelsessjælen, over for den tredje som over for forstands- og gemytsjælen og over for den fjerde som over for bevidsthedssjælen, medens den femte kapitæls tegn bringer os til fornemmelsen af jeget. Oversat bliver det da til, at den svenske kultur består i jegets arbejde i fornemmelsessjælen, den danske i jegets arbejde i forstands- og gemytsjælen og den norske i jegets arbejde i bevidsthedssjælen.

Efter foredragene om oplevelse af de arkitektoniske former i Goetheanumbygningen rejste Rudolf Steiner på en kort rejse til Tyskland, og straks efter hjemkomsten holdt han tre foredrag om det finske folk og Kalevala, offentliggjort i «Der Zusammenhang des Menschen mit der elementarischen Welt». (GA 158)

Det kan være overordentlig lærerigt at sammenligne de tre foredrag om det finske folk og Kalevala med de elleve foredrag om De enkelte folkesjæles mission. Så fjernt finnerne står sprogligt fra deres vestlige naboer, der taler germanske sprog, så er de dog alligevel nært beslægtede sjæleligt og kulturelt. Fælles for alle nordboerne er, at deres folkesjæle har bevaret en gammel spiritualitet, og at disse folks udvikling har været sen, og at den gamle spiritualitet netop derfor kan vise sig med stor kraft. Et længere citat fra det tredje foredrag kan belyse sammenhængen:

«Det spørgsmål kan opkastes, hvilken betydning et sådant folk har, som har fuldbyrdet en så eminent mission i løbet af Jordens mission som det store finske folk, og som dog bliver bevaret for den senere tid. Alt det har sin betydning i hele evolutionens fremadskriden, at et sådant folk forbliver, at det ikke forsvinder fra Jorden, når det har fuldendt sin mission. Som mennesket selv bevarer de tanker, som det har fattet i en bestemt livsalder i levende hukommelse, således må også tidligere folk forblive som en samvittighed, som en hukommelse, der virker levende videre over for det, som sker i en senere tid: som en samvittighed.

Og nu kunne man sige, det, som det finske folk har bevaret, vil være det østlige Europas samvittighed. – Der må komme en tid, hvor en forståelse for evolutionens opgaver må gribe

hjerterne, hvor der ud fra det finske folks midte vil komme en opblomstring af Kalevalas idéer, hvor idéerne i dette vidunderlige Kalevalaepos vil blive forstået åndeligt, vil gennemtrænges med de moderne åndsvidenskabelige idéer, hvor det igen vil blive bragt til hele Europas bevidsthed i dets dybde.

De europæiske folk har set op til de homeriske eposer. Men Kalevalaeposet strømmede frem af endnu dybere lag af det sjælelige liv. Blot kan man endnu ikke indse dette i dag. Men det vil man kunne, når man på ret vis vil anvende åndsvidenskabens indsigter til forklaring af de åndelige sider af den jordiske udvikling. Et sådant epos som Kalevala kan ikke bevares, hvis ikke det bevares i den levende virkelighed, uden de sjæle, som bor i det legeme, som er beslægtet med Kalevalas skabende kræfter. Det forbliver som levende samvittighed. Det kan virke videre, ved at ikke ordene, men det, som har levet i det selv, lever videre, at der er et centrum, hvorfra det kan stråle ud. Det kommer an på, at det er der, som de tanker, som vi har haft tidligere, er der i en senere livsalder. » (GA 158, s.87-88. Forfatterens oversættelse).

Nogle vigtige sider af den nordiske åndelige udviklings betydning for hele verdensudviklingen belyses i nogle foredrag af Steiner, hvor disse ting dukker op på en for de fleste sikkert uventet og til dels også uforståelig måde. Som den Første Verdenskrig skred frem, og en fredsslutning ikke var i sigte, ønskede en del af Steiners medarbejdere ved Goetheanum at høre hans fremstilling af baggrunden for krigen. Hvad var det for en historisk situation, der førte frem til den? Rudolf Steiner var villig til at opfylde ønsket, og resultatet blev så, at han holdt et antal foredrag, som er udgivet i to bind med titlen *Zeitgeschichtliche Betrachtungen*, i alt 25 foredrag holdt i tiden fra 4. dec. 1916 til 30. jan. 1917. Steiners mål var at levere et materiale, at give ellers lidet kendte oplysninger til hjælp for tilhørerne ved dannelsen af deres bedømmelse af begivenhederne. Han betonedede stærkt, at han ikke holdt politiske foredrag. Han holdt overordentlig stofrige foredrag, meddelelserne drejer sig om mange historiske forhold, som tilsyneladende står uden forbindelse ved siden af hinanden. Det er svært at forstå kompositionen af disse foredrag. I denne brogede stofmængde finder vi tre foredrag, som særlig handler om det, der er blevet kaldt «de jyske fødselsmysterier», det første holdt i Basel 21. dec. 1916, de to andre i Dornach d. 24. og 25. dec. Foredraget d. 24. dec. gentager meget af, hvad der blev sagt i Basel d. 21.

Rudolf Steiner har ofte talt om Kristus, der blev frelser ved at tage bolig i et menneske, Jesus af Nazareth, som gennem reinkarnationer var forberedt til at kunne bære denne opgave. I København talte Rudolf Steiner om dette i 1911, både omfattende og klart. I foredragene i Dornach december 1916 kaster han et særligt lys ikke mindst over, hvorfor han talte om disse ting i København.

At Kristus kunne tage bolig i et menneske, det var den centrale begivenhed i menneskehedens historie. Den har været forberedt i årtusinder, der har været mysterier, hvor denne forberedelse har kunnet finde sted. Fra Atlantis er der ved dette kontinents undergang kommet to mysteriestrømninger til Europa med hver deres opgave. Der er to strømninger i menneskeheden, som sætter sig op imod den regelrette udvikling, Steiner kalder dem den ahrimanske og den luciferiske. Den første er den koldt materialistiske, den anden den lidenskabeligt-sværmeriske. En sydlig mysteriestrømning havde som opgave at hjælpe mennesker til at rense sig for den luciferiske indflydelse, den nordlige strømning mødte den Ahriman, der virker i naturen og hjalp til den udvikling, der gjorde det muligt at elske naturen, den ydre, virkelige verden, uden at lade sig forledes til at miste det sandt menneskelige.

Den sydlige strømning havde forståelse for Kristus, det kosmiskguddommelige væsen, som gennem årtusinder forberedte sit komme til Jorden, den nordlige strømning havde forståelse for, at et menneske kunne optage Kristus i sig. I syd var der en gnostisk Kristusforståelse, i nord oplevede man, at det menneskelige kunne blive guddommeligt. Da den historiske kristendom blev en virkelighed, havde man især en Kristusforståelse i syd og kærlighed til Jesus i nord. Forståelsen for de historiske forudsætninger måtte mistes. En ny kristendom måtte gøres fri af historiske forudsætninger og kan gøres fri af dem. Det nordiske menneske må opdrage sig til at opleve den Kristus, som det sydlige menneske forstod i gnostisk erkendelse, før den historiske kristendom blev en realitet.

Ud fra oversanselig forskning sætter Rudolf Steiner meddelelser fra Tacitus og træk fra den nordiske mytologi ind i en sammenheng, som så giver en skildring af sociale forhold og religiøs skik, der har gjort sig gældende i de nordiske lande, og som har haft et centrum et sted i Jylland.

I hvert fald fra tiden omkring den tredje efteratlantiske tids begyndelse har det i disse egne været forbundet med årsløbet, at mand og kvinde kom sammen. Det skete om foråret, og så at sige alle børn fødtes ved midvintertid. Og det var nu indrettet således, at det barn, som hvert tredje år blev født i en bestemt egn som den første efter vintersolhverv, blev opdraget på en bestemt måde i en vis isolation fra det øvrige samfund og opnåede en kongeværdighed med de tredive år, regerede i tre år for derefter at blive afløst af en anden. Forberedelsen af alt dette, plejen af alt dette, fandt sted i mysterierne. Disse skikke vandrede mod øst og syd. De nåede deres fuldendelse, da Jesus af Nazareth blev født som den sidste inden for denne mysteriestrømning, som havde haft sit udgangspunkt i Jylland årtusinder tidligere.

I begyndelsen af denne artikel kaldte jeg Steiners tankegang moderne. Det er forståeligt, hvis en nutidig læser har vanskeligt ved at se, at ovenstående skulle kunne indrangeres i en moderne forståelse af verdensudviklingen. Hertil kan siges, at det omtalte jo ikke kan vurderes ud fra et kortfattet referat. Rudolf Steiner kalder den anskuelse, det skal tænkes ind i, åndsvidenskabelig. Måske er det trods alt berettiget at kalde det moderne, når det forventes, at tankegange som de ovenstående skal tilegnes med et videnskabeligt sindelag. Det skal gennemtænkes. Måske er det materialismen, som er umoderne?

Rudolf Steiner slutter behandlingen af de her omtalte forhold med at sige, at den måske har fået tilhørerne til at stille et bestemt spørgsmål. Så siger han (og jeg pointerer, at dette er sagt d. 25. december):

«Og hvis De i dag endnu ikke har stillet Dem dette spørgsmål, så kan De bestræbe Dem på i fremtiden netop at stille Dem sådanne spørgsmål; for de er der overalt, når den forudsætning gøres, at sandheden ikke blot ligger i det, som siges, men også i den måde, det gøres på. Verdensordet, hvis fødsel vi fejrer i julemysteriet, forstår vi kun rigtigt, når vi tænker dette verdensord så alment som muligt, når vi tænker, at dette verdensord virkelig vibrerer og bølger også i alt, som sker, som hænder. Og hvis man har ydmyghed og hengivelse til at føle sig selv vævet ind i verdensprocessen, så erkender man de sammenhænge, som hersker her. Hvilket spørgsmål kunne sjælen stille sig? Således kunne Deres sjæl tænke i disse dage: vi har nu erfaret, at der var indeholdt en betydningsfuld Kristusforestilling i gnosis; i syd er den forsvundet, den kunne på en måde ikke bevæge sig mod nord. Den Jesusforestilling, som knytter til de jyske mysterier som fornemmelse, kom den i møde. Det har vi nu set. Hvis man indser dette og har denne sammenhæng for øje, var det så ikke naturligt, at der opstår et behov for at bringe det sammen, som ikke har kunnet finde sammen? I den

vestlige verdensudvikling har Kristusidéen ikke kunnet finde sammen med Jesusidéen. Ud af det må der opstå et behov for at knytte de to sammen.

Den moderne antroposofi må i al beskedenhed påtage sig denne opgave. Det er dens opgave at forsøge at gøre det rigtige her og føre disse ting en smule sammen i verdenskonstellationen. Hvis man altså forsøger at skildre, hvorledes den nyere antroposofi som en slags gnosis, der er løftet ind i nutiden, igen forstår Kristus, så kunne man ønske at føje denne Kristusidé sammen med det, som kan leve på et bestemt sted, hvor det engang har levet som Jesusfølelse, som jeg har skildret det for Dem. Så ville man forsøge at tale om Kristusidéen, som den følger sig ind i menneskehedens åndelige ledelse netop på det sted, eller efter mulighederne i nærheden af det sted, hvorfra denne Jesusfølelse er strålet ud.

Det er det svar, som De kan give Dem, hvis De spørger, hvorfor jeg for nogle år siden netop i København fremstillede Kristi vej gennem udviklingen, da jeg blev indbudt dertil. Hvorfor opstod netop dengang behovet for at udvikle Kristusidéen, således som den kunne væves ind i temaet «Menneskets og menneskehedens åndelige ledelse» netop på dette sted? Her er sagt noget, ikke ved de ord, som blev udtalt, men ved konstellationen!» (GA 173. s.273-274. Forfatterens oversættelse).

Rudolf Steiners næstsiste besøg i Oslo, november-december 1921, var især viet et fremstød med foredrag i offentligheden. Men der var også plads for tre foredrag for medlemmer af den antroposofiske gruppe. De foreligger i norsk oversættelse under titlen «Nordens folk mellom øst og vest». Rudolf Steiner går her ikke mindst ind på forholdet mellem svensk og norsk og det svenske folks forhold til verden sydøst for Sverige og det norske folks forhold til verden i sydvest. Her er der kun plads til at fremhæve et aspekt. Steiner taler om, at de mennesker, der lever som nordmænd har mulighed for gennem deres naturforbundethed at kunne komme til at optræde som lærere efter døden for mennesker, der har levet i andre dele af Europa. Rudolf Steiner siger herom:

«De sjeler som går gjennom dødens port nettopp fra denne jordbunn på vestsiden av den skandinaviske halvøy, de kan – jeg sier kan – få en bestemt oppgave. Gjennom sin eiendommelige fysiske folkekarakter, gjennom hele konfigurasjonen av hjernen og den øvrige legemlighet, kan de på en bestemt måte etter døden bli ansporende, inspirerende for sine medsjeler, gi sine medsjeler noe de kun kan gi dem i kraft av sin norske karakter. For den norske folkekarakter har idag, nettopp i vår tidsalder, anlegg for underbevisst å lære visse naturhemmeligheter å kjenne i indre betydning. Ikke gjennom ytre forstandsviten, men gjennom den viten som dere utvikler i de åndelige legemer mellom innsovningen og oppvåkningen, når dere er der ute i rommet uten å betjene dere av sansene; når dere utenfor legemet opplever det åndelige i planteverdenen, det åndelige i sten og klippe, det åndelige i trærnes sus og havets brus; når dere ikke betrakter alt dette med fysiske sanser, men betrakter det mens dere er utenfor legemet og vandrer omkring innenfor deres norske område mellom innsovningen og oppvåkningen. Dere lærer da å erkjenne de krefter som lever i plantene, som skjuler seg i klippene, som bruser med havbølgene mot kysten. Og når dere tar alt det som er det åndelige i disse brusende havbølger, i disse planter som blomstrer så sparsomt på klippene, i hele dette verdensorkester, når dere tar alt det som dette verdensorkester utløser i sjelene deres under søvnen, altså den intime naturerkjennelse som forblir ubevisst for det ytre forstands- og sanseliv, da har dere det som dere kan bære med dere inn i den åndelige verden, dersom dere gjennomtrenger det med den rette fromhet, med den rette følelse, slik jeg skildret det i min forrige betraktning. Når dere så bringer det i det riktige forhold til den åndelige verden, når dere utvikler det som jeg kalte forbindelsen med englevesenet, da bærer dere denne ubevisste naturvisdom, denne konkrete erkjennelse av plantenes ånd, denne konkrete

erkjennelse av stenenes, av de øvrige naturfenomenenes ånd, inn i den åndelige verden. Og de som på riktig måte har gjennomlevd sitt norske liv, de blir inspiratorer, blir lærere for sine medsjeler etter døden med hensyn til naturens hemmeligheter her på jorden. For i de åndelige verdener må sjelene undervises om jordens hemmeligheter, akkurat slik som sjelene her på jorden blir undervist om den åndelige verdens hemmeligheter.» (Nordens folk mellom øst og vest, Antropos 1999, s. 61-62).

Vi ser her en gentagelse af temaet fra 1910: Det folkelige skal virke gennem det individuelle, også her ser vi, at antroposofien skal virke som etisk individualisme. I dette perspektiv er det også forståeligt, at de menneskelige individualiteter i en inkarnation kan virke inden for et folks område på jorden, i en følgende et helt andet sted.